

EVRENSEL BİR NİZAM ANLAYIŞINDAN
YEREL-KÜLTÜREL SİYASAL KİMLİK KODLARIYLA
DAVA SÖYLEMİNİN KURUCU, İNŞA EDİCİ VE
ÖRGÜTLEYİCİ MİSYONU¹

Taylan Can DOĞANAY*

195

İİBF Dergi
39/2
Aralık
December
2020

ÖZ

Söylem bağlamında dava; ferdi veya içtimai, bir Müslüman'ın siyasi ve/veya toplumsal nesnel ilişkilerini kuran, davranışsal ve düşünsel eylemlerini belirleyen geleneksel bir imgedir. Bu yönüyle dava Müslümanlar arasında bir bilinç durumunu ifade etmektedir. Saikleri ile ifade edilmek istenilen de bu imgeyi pekiştiren Müslüman toplumların tecrübelerine dayalı çok boyutlu tepkiler veya diğer bir ifadeyle olgulardır. Saikleri bağlamında dava söyleminin irdelenmesi ve açıklanması ikiye ayrılmaktadır. Klasik dönem dava söyleminin saikleri 19. ve 20. yüzyıllarda yaşanan süreçlerin öncesini kapsamaktayken; modern dönem dava söyleminin saikleri ise bu yüzyıllar sonrasını kapsamaktadır.

Dava söyleminin 20. Yüzyıldan itibaren uğradığı bu kırılma bağlamında dava söyleminin saikleri üç temel kategoriye ayrılabilir. "İslami diriliş", "İslami uyanış" ve "İslami örgütleniş" kavramları dava söyleminin

¹ Bu çalışma Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, SBE, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Doktora Programı'nda, Prof. Dr. Ercan OKTAY danışmanlığında yürütülen "Türk Sağında Dava Söylemi" konulu doktora tez çalışmasından türetilmiştir.

* Arş. Gör., Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, İİBF, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, taylancandoganay@gmail.com

Taylan Can DOĞANAY

saikleri olarak modern dönemde siyasal ve toplumsal hareketlerin müteakip periyotlarını açıklamaya imkân vermektedir.

Anahtar Kelimeler: Söylem, İdeoloji, Dava, İslamcılık, Siyasal Kimlik.

JEL Kodları: Z0, Z00, Y5.

196

İİBF Dergi
39/2
Aralık
December
2020

**IN THE CONTEXT OF TRANSFORMATION FROM A
UNIVERSAL PERCEPTION OF ORDER TO LOCAL-
CULTURAL POLITICAL IDENTITY CODES THE
CONSTITUENT, CONSTRUCTIVE AND POLITICAL
ORGANIZING MISSION OF THE DISCOURSE
OF EL-DAVE**

ABSTRACT

El-Dave in the context of discourse is traditional phenomenon that establishes political and social practical relations of a Muslim, determines her individual and social behavior and intellectual actions. In this perspective, the el-dave represent a state of consciousness among Muslims. There are main motives (impulse) that make this phenomenon visible in the state of consciousness. In other words, these motives are defined as a historical fact that is based on the multidimensional experiences of Muslim societies. In this study, these motive or in other words historical facts are divided into two categories as an analytical. These categories are classical period and modern period. Therefore, the focus point is on the modern period when the changed discourse of el-dave at in the 20th century.

In the context of this historical breaking of the discourse of el-dave since the 20th century, motives are defined at the three main notions that the concept of "Islamic resurrection", "Islamic awakening" and "Islamic organization". Because the concepts of "Islamic resurrection", "Islamic awakening" and "Islamic organization" allow to explain the successive periods of social and political movements.

Keywords: Discourse, Ideology, El-Dave, Political Islam, Political Identity.

JEL Codes: Z0, Z00, Y5.

GİRİŞ

Dava kurucu, inşa edici ve örgütleyici bir söylemdir. Söylem, ideolojinin uzamsal bir düzlemi olarak siyasal ve toplumsal pratikler içerisinde örüntüler içermektedir. Bu toplumsal bir bilinç düzeyine kadar ulaşmaktadır. Ferdi bir özne çağrısının içtimai yaşamı uyumlu bir şekilde nasıl düzenleyebileceği söylemle, konu itibariyle de dava söylemiyle ilişkilidir. Bu çalışmada duyguları, düşünceleri, tepkileri belirleyen bir etmen olarak değerlendirildiği niteliği itibariyle dava söylemi konu edinilmektedir. Tarihsel ve düşünsel kökenleriyle, uğradığı kırılmalar ve süreklilikleriyle dava söyleminin durumsal ve çok alanlı temsiller ürettiği modern siyasal hayattaki durumunun nasıl bir süreçten geçtiğinin ortaya konulması amacı taşınmaktadır. Belirtilen konu ve amaç ilişkisinde ilk olarak dava kelimesinin etimolojik kökeninden analitik ilişkiler kurulmaktadır. Toplumsal bilincin tanımlı özne olarak Müslüman bir bireye nasıl nüfuz ettiği belirli ölçüde etimolojik kökeniyle açıklanmaktadır. Fakat tarihsel süreç itibariyle uğradığı kırılmaların belirli saiklerle dava söyleminin seyrini değiştirdiğine ulaşılmaktadır. Temel varsayım ise evrensel bir İslami nizamı çağrısından yerel-kültürel siyasal kimlik kodlarıyla yeni bir uzamsal düzleme dönüştüğüdür.

Şer'i hükümlerin uygulanmasına dair 8. Yüzyıl'dan itibaren incelemeler, davayı bir fıkıh terimi olarak düşündürmektedir. Fıkıh kelimesinin kökeni burada davanın toplumsal pratiklerden kaynaklı uğradığı anlam değişimini tekrar yerine oturtabilmektedir. Kelime kökeni itibariyle fıkıh "bir şeyi bilmek, iyi ve tam anlamak, derinlemesine kavramak" anlamını içermektedir. Kavram olarak ise fıkıh "İslam dininin tam manasıyla yaşanmasını, yaşatılmasını ve Kur'an-ı Kerim'in ve hadislerin -sahih kaynakların- esas alınmasını" ifade etmektedir. Fıkıh kavramı bu bağlamda, davanın İslam'ın ferdi ve içtimai hayata dair hükümlerinin içerisindeki dini bilginin ve anlayışın, yaşayışla pekiştirilmesi hususunda içerdiği fikri ve ameli çağrışıyı içeren anlamını açığa çıkarmaktadır (Köksal ve Dönmez, 2012: 201, 205, 209).

Dava kavramının referansı, İslam inancında mutlak bilgi kaynağı olan Kur'an-ı Kerim'dir. Kur'an-ı Kerim'de geçen da've kelimesi dava kavramının kökenidir. *Şiar ve/veya üllkü* anlamlarını içermektedir. Arapça "çağırma", "dua-beddua etmek" (yakarmak, yalvarmak), anlamlarını içeren "da'vet" kelimesiyle aynı kökten gelmektedir.

İlk amel olarak İslam'a davetin, tarihsel süreçte dava -şiar ve ülkü-edinilmesiyle bir söylem bütünlüğünü meydana getirmesi, dava ve davet kelimeleri arasındaki etimolojik bağı daha net ortaya koymaktadır. Çünkü bir kelimenin kökenine inmek, bir kavramın içeriğini ve bu içeriğin bağlantılarını anlamak ihtiyacından doğmaktadır. Söylem bütünlüğü denildiğinde akla gelen en önemli parça bir kavramın ideolojik ve toplumsal nosyonudur. Kavramın gücü ideolojiden ve toplumsal pratiklerden ne derece ve ne şekilde etkilendiğiyle ilişkilidir. Etimoloji, tarafımıza kelimenin imgesel sürecini, ideolojiden ve toplumsal pratiklerden etkilenerek uğradığı dönüşümlerin arka planını vermektedir.

Da'vet kavramı İslam'a ve İslam'ın esaslarına uyulması çağrısını ifade etmektedir ki; Kur'an-ı Kerim'de da've kelimesi, da'vet kelimesiyle ilişkili olarak el-Araf 7/5; Yunus 10/10; el-Enbiya 21/15 ayetlerinde geçmektedir.

"Peygamber, sizi, Rabbinize iman etmeniz için davet edip dururken size ne oluyor da Allah'a iman etmiyorsunuz? Hâlbuki (Allah ezelde) sizden sağlam bir söz almıştı. Eğer inanacak kimselerseniz (bu çağrıya uyun)" Hadid Suresi 8. Ayeti'nden de tespit edildiği üzere İslam'a ve İslam esaslarının uygulanmasına çağrıyı veya tebliği ifade eden da'vet kavramının önemi bu bağlamda Allah'ın kalamını tebliği etmekle vazifelenen Müslümanlar ile dava söyleminin üretilmesinde ve bilinç düzeyine ulaştırılmasındadır.

"Ey kavmimiz! Allah'ın davetçisine uyun, ona iman edin ki, günahlarınız bağışlansın ve sizi elem dolu azaptan kurtarsın" Ahkaf Suresi 31. Ayeti'nde belirtildiği üzere Hz. Peygamber Allah'ın davetçisi anlamına gelen "daiyallah" olarak nitelendirilmiştir. İslam inancında ilk olarak Hz. Peygamber'e yüklenen da'vet vazifesi "da'vet et" (ادع) emri yanında "tebliğ et" (بلغ), "hatırlat" (ذكر), "ikaz et" (أذر) gibi daha başka kelimelerle de ifade edilmiştir (Çağrı, 1994: 16). Hz. Peygamber risaletini tebliğe ilk kez Müddesir Suresi 1. ve 2. Ayetleri emriyle başladı ve da'vetini gerçekleştirmiştir. "İşte bu Kur'an bana, onunla sizi ve eriştiği herkesi uyarayım diye vahyolundu" En'am Suresi 19. Ayeti'nde belirtildiği üzere ise da'vetin muhatabı Kur'an-ı Kerim'e ve Hz. Peygamber'e erişen herkesi, genel bir ifadeyle tüm insanlığı kapsamıştır (Önkal, 2010: 24). İslam dinine da'vet her bir Müslüman ferdin, Hz. Peygamber'in tebliği ile vazifesi olarak kabul edilmiştir. Da'vet vazifesinde tüm ümmet mesulü görülmüştür

(Yılmaz, 1996: 332). Müslümanlığın yayılması ve ilkelerin uygulanması da'vet faaliyetine bağlandığından "Sizden, hayra çağıran, iyiliği emredip kötülüğü meneden bir topluluk bulunsun. İşte onlar kurtuluşa erenlerdir" Âl-i İmrân Suresi, 104. Ayet ile belirtildiği üzere da'vet Müslümanlar için ferdi ve içtimai bir vazife olarak addedilmiştir (Çağrı, 1994: 17).

Dava söyleminin kurucu misyonunun temeli de Hz. Peygamber'in risaletine uzanan ferdi ve içtimai bir amel olarak da'vete dair Kur'an-ı Kerim ayetleri, Hz. Peygamber'in hadis-i şerifleri ve teamüller ile atılmaktadır. Etimolojik serimlemede ilişki kurulduğu üzere bir söylem olarak davanın düşünüşü, davranışı belirleyen edimsel niteliği ise inşa edici misyonudur. Özgül imgesel ve simgesel kavrayışlarla da pekiştirilmektedir. Bu noktada henüz bir örgütleyici misyonun dayandığı ideolojik nosyona dair kanaat getirilememektedir. Ki bu da davanın söylem olarak ideolojiden bağımsız toplumsal pratikleri belirleyen, İslam'a ve İslam'ın esaslarının uygulanmasına çağrı olarak mutlak bir bilgi içerdiğini tasdik etmektedir.

Etimolojisinden hareketle dava, kavram olarak en genel ifadesiyle Allah yolunda, Allah rızası için İslam dininin tam manasıyla yaşanması, yaşatılması, Kur'an-ı Kerim'e ve hadislere ithafen sahih kaynaklarının esas alınması şiarı/ülküsü olarak tanımlanabilmektedir.

1. DAVA SÖYLEMİNİN SAIKLERİ

Söylem bağlamında dava; ferdi veya içtimai, bir Müslüman'ın siyasal ve/veya toplumsal nesnel ilişkilerini kuran, davranışsal ve düşünsel eylemlerini belirleyen geleneksel bir imgedir. Bu yönüyle dava Müslümanlar arasında bir bilinç durumunu ifade etmektedir. Saikleri ile ifade edilmek istenilen de bu imgeyi pekiştiren Müslüman toplumların tecrübelerine dayalı çok boyutlu tepkiler veya diğer bir ifadeyle olgulardır. Saikleri bağlamında dava söyleminin irdelenmesi ve açıklanması ikiye ayrılmaktadır. Klasik dönem dava söyleminin saikleri 19. ve 20. Yüzyıllarda yaşanan süreçlerin öncesini kapsamaktayken; modern dönem dava söyleminin saikleri ise bu yüzyıllar sonrasını kapsamaktadır. Ancak kronolojik bir sıralama yapmak mümkün değildir. Çünkü 19. ve 20.Yüzyıllar İslam coğrafyasında radikal değişimlerin yaşandığı dönemler olmuştur.

*Evrensel Bir Nizam Anlayışından Yerel-Kültürel Siyasal Kimlik Kodlarıyla
Dava Söyleminin Kurucu, İnşa Edici ve Örgütleyici Misyonu*

Orta Asya'dan Kuzey Afrika'ya, Anadolu'dan Avrupa'ya, Irak'ı, Suriye'yi içererek Arap Yarımadası'ndan Hint Yarımadası'na kadar geniş bir coğrafyada radikal değişimler yaşanmıştır. İslam coğrafyasının asırlarca süren geniş bir alana yayılması modern siyasal dönemde değişimin nedenleri içerisinde sonuçlarını, sonuçların içerisinde nedenlerini de barındırmıştır. Eş zamanlı olmamakla birlikte Müslüman toplumlar arasında çeşitli şekillerde teşekkül eden siyasal ve toplumsal değişimlerin etkilerinden en önemlisi de geleneksel siyasal düşüncenin toplumsal hafızaya çekilmesi olmuştur. Ancak İslam coğrafyasında Müslüman toplumların siyasal ve toplumsal; kültürel ve ekonomik olarak yine yeniden örgütlenmesi, düşünsel ve tarihsel öteki karşısında kendilerini muhafaza edebilmesi yine dava söyleminin kurucu, inşa edici ve örgütleyici misyonuyla gerçekleşmiştir.

Modern dönem saiklerini klasik dönem saiklerinden ayıran temel düşünce evrensel bir İslami nizamın kurulmasına dair anlamların arınmış olmasıdır. Çünkü dava söylemi 19. ve 20. Yüzyıl'da kırılmaya uğramış siyasal yönelimi olan durumsal ve çok alanlı temsiller üretmiştir. Dava söyleminin kırılmasına dair tarihsel süreç Hz. Peygamber'in vefatıyla sahih kaynakların risaletten ayrı kalmasına kadar geriye uzanmıştır. Hulafa-i Raşidin döneminden itibaren bir makam olarak hilafetin siyasal iktidar meşruiyetinin zaman içerisinde krize uğraması, İslam coğrafyasının genişlemesi beraberinde içtihat kapısını aralamıştır. Batı emperyalizminin sömürgeciliği karşısında Müslüman toplumların sosyo-kültürel değişimleri içtihatların, nasların konu etmediği meselelerin de konu edilmesine neden olmuştur. Bu fikri ve ameli farklılaşma beraberinde siyasal ve toplumsal farklılıkları da pekiştirmiştir.

Evrensel bir İslami nizama dayanan dava söyleminin dinsel ve siyasal ontolojik sahasının belirtilen tarihsel süreçte merkezi otoritenin varlığından çıkması geleneksel meşruiyet zeminin sarsılmasıyla gerçekleşmiştir. Osmanlı İmparatorluğu'nda cisimleşen hilafet makamının ilgasıyla İslam coğrafyasında yerel-kültürel, dinsel defacto sahalar belirginleşmiştir. Bu dönem modernleşme sürecinin Müslüman toplumlar üzerindeki yoğun tesirinin görüldüğü 19. Yüzyıl'a denk düşmüştür.

20. Yüzyıl'a gelindiğinde ise geleneksel olarak İslam davasının merkezi otoritesi olan hilafet makamı son bulmuştur. Dava

201

İİBF Dergi
39/2
Aralık
December
2020

söyleminin örgütleyici misyonu böylelikle durumsal ve çok alanlı temsiller üretmiştir. Dava söyleminin durumsal ve çok alanlı temsilleri, mutlak bilgi kaynağı olarak Kur'an-ı Kerim'in referansına dayanan davanın dimağındaki sözcüklerin anlam dünyasının süreçle beraber değişmesine de bağlanmıştır. Çünkü bağlam bilgisinin yerel-kültürel, dinsel defacto sahaların öznel deneyimleriyle şekillenmesi dava söyleminin saiklerini farklı siyasal kimliklere ve kültürlere angaje etmiştir ki; dava söyleminin örgütleyici misyonu İslam'ın toplumsal durum ve kimlik belirleyiciliğiyle ilişkilidir.

202

İİBF Dergi
39/2
Aralık
December
2020

İslam'ın kaynaklarına bağlı olarak dava söyleminin kurucu ve inşa edici misyonu ise İslam'a inanan Müslümanların inanç bağlamında da'vet ile mesuliyetine bağlıdır. Da'vet içeriği itibariyle bir zorlamayı içermemesine karşın iyiliği emretmeyi ve kötülüğü yasaklamayı içermektedir. İslam'a davet edilenler bu davete katılmak zorunda değildir; fakat özgür iradesiyle bunu kabul edenler için İslam'ın esasları bağlayıcı ve zorunludur; dolayısıyla dini bilginin ve yaşayışın bağlayıcılığı söz konusudur. "Sizden, hayra çağıran, iyiliği emredip kötülüğü meneden bir topluluk bulunsun. İşte onlar kurtuluşa erenlerdir." (Âl-i İmrân Suresi, 3/104). Ancak dava söyleminin örgütleyici misyonu ise İslam'ın toplumsal durum ve kimlik belirleyiciliğiyle ilişkili olarak ideolojiyle eklenerek değişimlere açıktır.

Dava söyleminin 20. Yüzyıldan itibaren uğradığı bu kırılma bağlamında dava söyleminin saikleri üç temel kategoriye ayrılabilir. "İslami diriliş", "İslami uyanış" ve "İslami örgütlenme" kavramları dava söyleminin saikleri olarak modern dönemde siyasal ve toplumsal hareketlerin müteakip periyotlarını açıklamaya imkân vermektedir. İslami diriliş ve uyanış dava söyleminin klasik dönem saiklerinin uzantılarına da taşımaktadır. Örgütleyici misyonun açığa çıktığı İslami örgütlenme ise modernleşme sürecinin tesirini içermiştir.

Müslüman toplumlarda moral değerlerin erozyona uğramasıyla meydana gelen siyasal ve toplumsal krizlerde İslami diriliş ve uyanış olgularına bağlı olarak İslami örgütlenişler ortaya çıkmıştır. Kriz dönemleri dirilişçi bir tepkiyi bu tepki de karizmatik bir lider etrafında örgütlenmeyi doğurmuştur (Dökmeciyan, 2003: 23-38).

20. Yüzyıl'da Batı emperyalizminin sömürgeciliğinden kurtulan, bağımsızlıklarını kazanan Müslüman toplumların İslami örgütlenişler ile gerçekleştirdiği dönüşümler Batı ekseriyetli çalışmaların ilgisini çekmiştir. İbrahim ve el-Hudeydi'nin (1994: 261) belirttiği üzere İslam toplumlarının benimsediği sloganların geniş bir alana yayılması Batı ekseriyetli bu ilginin ana nedeni olmuştur. Dava söylemi "el-dave" Batı merkezli çalışmalarla İslami diriliş (Islamic Revival), İslami siyasi diriliş (Islamic Political Revival), İslami uyanış (Islamic Resurgence), yeni İslami köktencilik (New Islamic Fundamentalism), İslami öğretinin uyanışı (Revival of Islamic Teaching), yeniden ıslah (New Orthodoxy), yeniden İslam'a dönüş (Return of Islam), halkçı dini uyanış (Popular Religious Revival) gibi birçok kavramın da kullanılmasını beraberinde getirmiştir (İbrahim ve el-Hudeydi, 1994: 264-266).

Chaudrhary ve Berdine (1995: 131) bu kavramsallaştırmaların oryantalizmine işaret etmektedirler. İslami diriliş, uyanış ve örgütleniş olgularının bir tepkiyi ifade etmeleri bakımından kabul edilebilir olduklarını belirtmekle beraber, yaygın bir kanı olarak emperyalist güçler karşısında Müslüman toplumların siyasal, toplumsal ve ekonomik alanlarda sömürülmelerine karşı salt tepki kavramsallaştırmalarının yeterli olmadığını da eklemektedirler. İslami diriliş ve uyanış olguları sanıldığı kadar aksine yeni ve modern olmayan düşünsel ve tarihsel sürekliliklere, kırılmalara haizdir. Bu tarihsel süreçte muhtelif aşamaları, tecrübeleri ve Müslüman toplumların tarihinde sosyo-kültürel ve ahlaki, ekonomik ve siyasi olmak üzere çeşitli boyutları içermektedir (İbrahim ve el-Hudeydi, 1994: 261).

Bu bağlamda İslami diriliş, İslami uyanış ve İslami örgütleniş tarihsel bir sıralamaya tutulabilir değildir. Dava söyleminin saikleri olarak kendi özgül değerleriyle birbirleri arasında ilişkili olgulardır. Özellikle İslami örgütleniş olgusu tarihin belirli dönemlerinde kesişim periyotlarında ortaya çıksa da birbirini içerdiği kadar dışlayan da bir olgudur.

2. İSLAMİ DİRİLİŞ "el-BAAS'ÜL İSLAMİ"

İslam toplumlarının özellikle Batı dünyası karşısında zayıflamaya başlamasıyla İslam tarihinde İslam ümmetinin, elinde tuttuğu siyasi iktidarı, toplumsal ve ekonomik kurumları nezdinde ihtişamlı

dönemlerine bir geri dönüş yani ihya etme fikri oluşmuştur. İhya dirilişi ve teccid ise yenilenmeyi ifade etmiştir. Dirilişçi/ihyacı olarak nitelendirilen şahsiyet ve hareketlerin ortak gayesi, Kur'an ve sünnet çizgisinden saptığı düşünülen ümmeti sahih kaynaklara döndürmek, inanç ve düşünceleri bidat ve hurafelerden temizlemek şeklinde tanımlanmıştır (Büyükkara, 2017: 21-23).

İslami diriliş ve İslami ihya fikri toplumun karşılaştığı sorunların giderilmesinde İslam dininin yalnızca ibadet değil ahlak ve ilke mercii olarak görülmesine, İslam'ın ebedi hükümleriyle gerçekleştirilmesi ve sahih kaynaklara dönülmesine dayandırılmıştır. İslam toplumlarının gerilemelerinin temel nedeni çoğu İslamcının kanaatine göre İslamiyet'in özünden uzaklaşmak olarak görülmüştür. Buna göre ileri sürülen düşünce Hz. Peygamber'in yaşamını da içeren diğer bir ifadesiyle Asr-ı Saadet dönemi değerlerini ihya etmek şeklinde ileri sürülmüştür (İbrahim ve el-Hudeydi, 1994: 283).

İslami diriliş fikrini Hz. Ebu Bekir ile başlayan ve Hz. Ali ile son bulan dört halife dönemi "Hulefa-i Raşidin" dönemi sonlarına kadar götürmek mümkündür. Kökleri İslam'ın nasıl anlaşılacağı ve yaşanılacağı hususunda ihya ve teccid olarak adlandırılan meselelere uzanmaktadır. Bu diriliş çizgisi farklı boyutlarda da olsa bir tarihi sürekliliği temsil etmektedir. Muhammed b. Abdulvahhab (1703-1787), Cemaleddin Afgani (1838-1920) ilaveten Şah Veliyullah (1703-1762), Osman b. Fudi (1754-1817) ve Muhammed Ali es-Senusi (1787-1859) taraflarınca temsil edilen İslami diriliş akımları ise Modern dönem dava söylemi saiklerine uzanan dirilişçi fikirleri etkilemiştir. (Dallal, 2014: 89).

3. İSLAMİ UYANIŞ "es-SEHVET'ÜL İSLAMİYYE"

İslami diriliş bir düşünce zemini iken İslami uyanış, İslamcılık ideolojisinin doğuşuyla paralellik gösteren ve söylemde dışa vurumu belirleyen bir olgudur. Dava söyleminin saikleri arasında tarihsel ve düşünsel birikimi en yoğun olan olgu da İslami uyanıştır. İslami uyanışı, diriliş olgusundan ayıran iki husus bulunmaktadır. İlki İslami örgütleniş bağlamında İslami dirilişe göre aksiyoner bir nitelik taşımaktadır. Diğer yandan İslami uyanış ekolü ihyacı/dirilişçi ekol gibi asr-ı saadet dönemi değerlerini ve akidelerini olduğu gibi içerisinde bulunan zaman taşımak yerine Batı'yı anlayarak, kurum ve

*Evrensel Bir Nizam Anlayışından Yerel-Kültürel Siyasal Kimlik Kodlarıyla
Dava Söyleminin Kurucu, İnşa Edici ve Örgütleyici Misyonu*

değerlerini öğrenerek İslami geleneği zamana uygun etkileşimlere açık bir şekilde İslam'ı canlandırma gayesinde olmuşlardır. Modern dönemin bir tepkisi olarak İslami uyanış ekolünden gelenler Batı'da eğitim almış, seküler yaşam içerisinde zamanın koşullarını görmüş, hukuk, iktisat, mühendislik gibi alanlarda eğitim almış inançlı kimseler olarak anılmışlardır (Büyükkara, 2017: 2010).

İslami uyanış olgusu içerisinde eğilim silsilesini de barındırmıştır. Tarihsel öteki Batı karşısında 19. Yüzyıl'da kendini gösteren tepki silsilesini oluşturmuştur. Özellikle bu eğilimler İslam toplumlarında 20.ve 21. Yüzyıl'larda dava söyleminin durumsal ve çok alanlı temsillerinin üretilmesinde de kılavuz görevi görmüştür. Türkmen'e göre Batı emperyalizmine karşı "tepkisellik", "uzlaşmacılık", "ıslahatçı aktivistlik" özellikleri içeren "gelenekçi", "modernist" ve "ıslahatçı" eğilimler gösterilmiştir. Gelenekçi eğilim, muhafazakâr olarak; modernist eğilim, akılcı ve eklektik olarak; ıslahatçı eğilim ise sorgulayıcı ve üretici olarak tanımlanmıştır. Gelenekçi akım var olan siyasal ve toplumsal yapılara bağlı kalsa da Batı'nın sömürgeci emperyalizmine karşı durmuştur. Bu yönüyle ıslahatçı eğilim ile benzerlik göstermektedir. Ancak dini ve kültürel yaşayışın gelenekselliğini sorgulamak kesinlikle kabul görmemektedir. Islahatçı eğilim ise en belirgin özelliği olan Müslüman toplumların çöküşündeki nedenleri iç faktörlerde aramasıyla belirgileşmektedir (1991: 144-145). Diriliş ve uyanışın ancak vahiy kültürüne dönerek elde edilebileceğine sıkı sıkıya bağlıdır. Modernist eğilim İslam kültürünü rasyonalist bir tavırla değerlerine karşı korumacı bir anlayışla ele almayı savunmuştur. Islahatçı akıma bu yönüyle yaklaşmaktayken; seküler ve laik yapılarla uyumlu ve uzlaşmacı olması bakımından ayrı ve 21. Yüzyıl'a pek ala makul bir eğilim olmuştur.

Dava söylemi açısından bu eğilimler içerisinde modernist eğilim kaçınılmaz bir sonuca ulaşmıştır. İslamcılık ve ulus devlet ideolojisi arasındaki eklemlenme, egemenlik rasyonalitesini bir dengeye oturtmuştur. 20. Yüzyıl ortalarında Edwards'a göre çeviri olanaklarının çoğalmasıyla, yazılı ve görsel eserlerin basımıyla dava söylemi yayılabilmektedir (2005: 58). İslam coğrafyasını aşan sloganlarıyla, İslam'ı canlandırma gayesi ve reform talebiyle dava söyleminin modern dönemde akılcı ve eklektik bir hal aldığını söylemek pekâlâ olanaklı bir tespittir.

205

İİBF Dergi
39/2
Aralık
December
2020

Diğer yandan İslami uyanış olgusu reform beklentisi ve dönüşüm talepleri bağlamında Müslüman toplumlar açısından zamanın siyasal sürecinden farklı bir olgu olarak görülmemiştir. Fakat süreç Müslüman toplumları ve İslam dininin boyutlarını etkileyen, bireylerin siyasal kimliğini ve kişiliğini belirleyen özneliği üreterek siyasal bir boyuta ulaşmıştır. İlaveten İslamcılığın merkezi olamayan yerel unsurlar barındıran tepkilerini oluşturmaya başlamıştır. Çünkü Batı emperyal güçlerinin İslam coğrafyasına yönelik sömürge ve işgal girişimleri topyekûn ve aynı tarihsel dönemlerde gerçekleşmemiştir. Farklı zaman dilimlerinde farklı ve hatta çatışan çıkarlarda girişimlerde bulunulmuştur. Bu vaka dava söyleminin akılcı ve eklektik niteliğini de nedenselleştirmiştir.

Rejwan'a göre modernizm kavramını ve modernist eğilimi tatmin edici bir şekilde İslamcılık düşüncesinde bir formülasyona yerleştirmek mümkün değildir. Erken dönemi itibariyle modern İslamcılık, klasik İslam modernizmi olarak da ayrılmıştır (2000: 44). Bunun nedeni modern İslamcılığın entelektüel tepkilerinin türlerinde okumak mümkündür. Modern İslamcılığın Batı'nın sosyo-kültürel, siyasi ve ekonomik ilaveten askeri alanlarda saldırılarını karşılama girişimi iki türlü olmuştur. Biri uyum sağlama ve uyarılama içgüdüğü olarak ortaya çıkmışken; diğeri reddetme ve onaylama eğilimi olarak ortaya çıkmıştır. Geleneksel eğilimi ifade eden reddetme ve onaylama erken dönem olarak adlandırılan klasik İslam modernizmi olarak da ifade edilebilir. Diğer yandan İslam modernizmi redde dayalı bir tepkiyi tedbir olarak içermekte olup onaylama güdüsünü de talepler doğrultusunda içermektedir. Bu ayırım uyanış olgusunun önemli bir ayırt edici özelliği olup uyum sağlama ve uyarılama içgüdüğü modern İslamcılığın süre giden bir özelliği olarak da kalmıştır. Fakat dikkate alınması gereken husus İslam coğrafyasının farklı yerlerinde vuku bulsa da her daim tepkilerin, İslami modernizmin İslam'ın temel teolojik yapısına ve esas teşkil eden doktrinlerine ilişkin temasına, müsaade etmediği yönünde ifade edilmiştir (Rejwan, 2000: 43-44). Ancak görülmektedir ki; genel itibariyle modernist hareket, dini inanç içerisinde, eylem belirleyici geleneksel kodların yeni koşullarda insanları sınırlandıran etkisini kırmak adına entelektüel bir tepki gerekliliğini de yerine getirmiştir.

Chaudhary ve Berdine'ye göre bu entelektüel tepki hareketlerinin gayesi belirli sorunlara pratik ve somut cevap olarak İslam dininin modern dünyanın ihtiyaçlarına, taleplerine ve beklentilerine karşılık

olduğunu göstermek şeklinde tanımlanmıştır. İslam dininin Batı düşüncesi karşısında geriye dönük bir zihniyeti içerdiği düşüncesinden kurtulmak ileriye dönük bir zihniyetin varlığını ve yaşam tarzına uygunluğunu düşündürmek bu tepkinin arka planı olarak görülmüştür (1995: 134).

4. İSLAMİ ÖRGÜTLENİŞ “eİ-HAREKÜT’ÜL İSLAMİYYE eİ-MUASİRE”

İslami uyanış olgusuna bağlı kalan İslami örgütleniş, sosyo-kültürel öğeleri barındırması yerel ve konjonktürel talepleri üstlenmesi bakımından yeni bir siyasal kimlik arayışına da ihtiyaç duymuştur. Halifelik makamının ilgası sonrasında ümmetçiliğin sona ermesiyle yeni bir siyasal kimlik arayışı kaçınılmaz olmuştur. İslami uyanış olgusunda değinilen eğilimler ve ekoller bu kimlik arayışında belirleyici etmenler olarak da öne çıkmıştır. Dökmeciyan’a göre 20. Yüzyıl itibariyle toplumsal tanımı da belirleyecek olan yeni bir siyasal kimlik arayışı sadece Arap toplumlarında değil Nijerya, Türkiye, Pakistan ve Endonezya gibi ülkelerin toplumlarında da gereklilik olarak ortaya çıkmıştır. Üstelik Müslümanların yoğun yaşadığı ülkelere ilaveten Hindistan, Filipinler, Sovyetler Birliği ve birçok Batı Avrupa ülkelerindeki azınlık nüfuslar arasında da bu arayışın görüldüğüne değinilmiştir (1980: 2-3). İslamcılığın siyasal öznesiyle ulus devletin vatandaş kimliği arasındaki bağ sosyo-ekonomik bir sınıf ile ilişkili oluşmamıştır. Çoğunlukla alt ve orta alt sınıflar arasında derinlik kazanmışsa da Suriye, Mısır, Türkiye ve Tunus gibi 1960’lı yıllar sonrasında gelişmekte olan ülkelerde olduğu üzere orta ve orta üst sınıflar arasında da görülen İslami örgütleniş, siyasal özne ve vatandaş kimliği arasındaki bağın oluştuğunu göstermiştir².

² Özellikle 1950’li yılların ortalarından itibaren Müslüman Kardeşlerin Suriye örgütlenişi olan Şamlı İssam el-Attar’ın başkanlığındaki İhvan-ı Müslimin, Suriye’de geleneksel, kentli Sünni orta sınıf ve alt sınıflarca destek bulmuştur. Ancak 1960’lı yıllar itibariyle Baas Parti’sinin seküler, modernleşmeci politikalarına karşı Müslüman Kardeşler geniş kitleleri kapsayan bir halk örgütlenmesine dönüşmüştür. Toplumsal ve siyasal alanın dışına itilen Sünni geleneksel seçkinler ve kentli burjuvazi de Müslüman Kardeşlere Baas iktidarına karşı muhalefette destek sağlamıştır. Diğer yandan 1967’de İsrail’e karşı Arapların siyasi, ekonomik

Bu bağın oluşmasındaki esas meselenin Abdur-Rahman Momin'e göre İslam'ın mevcut ideolojik sisteme güvenilir bir alternatif sunması ve çağdaş dünyanın şekillenmesinde tamamlayıcı boyutlara sahip olması şeklinde ifade edilmiştir (Aktaran, Chaudhary ve Berdine, 1995: 134). II. Dünya Savaşı sonrasında batılı sömürgeci güçlerin Müslüman coğrafyasından çekilmesiyle başlayan siyasi örgütsel tepkilerin başarıları, Cezayir'in³ Fransız sömürgeciliğine karşı zaferi gibi sembolik bağımsızlık kazanımları görülmüştür. 1978-1979 İran Devrimi ilaveten salt sosyal ve siyasal alanla sınırlı kalmayacak şekilde petrol bağlamında ekonomik pazar alanları, bu siyasi-ideolojik ve kültürel-dini boyutların arka planları olmuştur. Bu sayede İslami uyanış salt Müslüman coğrafyasıyla sınırlı kalmayacak bir düşünce ve motivasyon potansiyelini içermiştir.

Uyanış hareketleri ve canlandırma faaliyetleri ile Müslüman toplumların yeni siyasal gündemleri yaratmaktaki ısrarcı yönleri İslami uyanışın motivasyon gücüyle açığa çıkmıştır (Dekmejiyan, 1980). Aksiyoner ve adanmış siyasal öznenin içeriği böylece yeni kimlik tanımına uygun bir şekilde oluşmuştur. Özellikle dava söylemi bağlamında iktidarı hedefleyen siyasal hareketlerin yükselişiyle platformlar genişlemiştir.

Mardin'in de işaret ettiği üzere İslamcılığın aksiyoner bir kişiliği olan Mevdudi, İslam'da nihayetinde bir "dünya devrimi" davasından

ve askeri yenilgileri, Pan-Arabizmi anti-emperyalizm bağlamında tetiklemiştir. Böylelikle birçok bölgede olduğu gibi İslamcı örgütlenişlerin hareketleri ivme kazanmıştır. 1970'li yıllarda ise Nusayri mezhebinden olan ve Müslüman olmadığı yönünde suçlanan Hafız Esad'ın Suriye'de iktidara gelmesine karşı güçlü bir tepkinin doğuşu İslami örgütlenişin gerek ulus devlet ideolojisine eklemeliğinin gerekse de iktidarı hedeflediğinin göstergesi olmuştur (Atlıoğlu, 2013: 11).

³ Fudayl Versilani (1906-1959), Fransız sömürgeciliğine karşı mücadelede dava söylemini cisimleştiren önemli bir Cezayirli fikir ve hareket şahsiyetidir. Sömürge yönetimine karşı bütün vasıtalarla mücadele etmenin gerekliliğini savunmuştur. 1936'da Cem'iyetü'l-ulema tarafından Fransa'ya yollandığında Cezayirli'lerin milli kimliklerini kaybetme tehlikesinde olduklarını görerek dini ve içtimai konularda konferanslar düzenlemiş, Cem'iyetü'l-ulema tarafından yollanan hocalar desteğiyle Arapça'yı, dini ruhu ve milli şuuru yaymaya çalışmıştır (Ceran, 2013: 61).

*Evrensel Bir Nizam Anlayışından Yerel-Kültürel Siyasal Kimlik Kodlarıyla
Dava Söyleminin Kurucu, İnşa Edici ve Örgütleyici Misyonu*

bahseder (1991: 12). Mevdudi amaçlarını “İslam dışı hükümet sistemlerine son vermek ve onların yerine İslam kanunu koymaktır (2017: 92). İslam, bunu bir veya birkaç ülkede değil fakat bütün dünyada oluşturmayı amaçlar” şeklinde tanımlanmaktadır. Mevdudi ve Kutub’a göre İslam bir inkılâp/devrim ülküsüdür. Yeryüzündeki tüm batıl sistemlerin yerine kendi ülküsüne göre düzenlenmiş evrensel kurumlar koymak, İslam’ın devrimci niteliği olup diğer devrimci hareketler ve ideolojik davalar gibi pratik metodu anlatmakta, davasını olduğu gibi ortaya koymakta, İslam’ın kendi terminolojisi bulunmaktadır (1990: 13). Mevdudi ve Kutub cihadı İslami düzen veya İslam devleti ile eş kullanmaktadırlar. Bahsettiği üzere bu terminolojiye has bir durum olarak tanımlayan Mevdudi ve Kutub davalarını daha net bir ifadeyle “bu evrensel devrimi gerçekleştirmek ve dinmek bilmeyen eylem işi” olarak belirtmektedirler.

Mevdudi ve Kutub’ta okunabildiği üzere 1950’lili yıllarda oldukça yaygın olan ve sloganlara da dönüşen, devrim fikrinin kendisiydi. Ulusal bağımsızlık ve emperyal güce karşı mücadele zemininde milliyetçi fraksiyonlara, genel itibariyle de Sol hareketlere yakıştırılan devrim fikrinin İslami örgütlenişleri de etkilediği görülmüştür. 1952’de kurulan Hizbu’t Tahrir etkisi olan önemli siyasi bir örgüttür. İslami hilafet devleti kurmayı dava edinmiş ve merhalelerini devrim olarak anmışlardır. Aslında o tarihlerde devrim gibi sola karşı solun kavramlarının kullanıldığı anlaşılmıştır. İslamcılara göre bunun nedeni daha çok İslam’ın kapsayıcı bir din olması ilaveten İslami örgütlenişlerin bu yıllardan itibaren iktidarı ele geçirerek, devlet eliyle kamusal alanlarda İslam hükümlerini geçerli kılmak, İslam’ı yaymak stratejilerinden kaynaklanmıştır (Hoca, 1990: 107).

İslamcı entelektüel ve siyasi liderler, aktivistler 1950’lerin sonlarına doğru İslam’ı medya araçları ve seminerler gibi popüler unsurlarla kitlelere ulaştırmış ve İslam’ın yenilenebilir niteliğini sembolize eden içtihad üzerinden kamusal alanlarda örgütlenmeye imkân tanımayan geleneksel örgütlenme tarzına duyulan ihtiyacı ortadan kaldırmışlardır. Dernek, vakıf türü yerel özellikler ve duyarlılıklar taşıyan örgütlenmelerle siyasi ve sosyal eylem planları, yönetim, sivil toplum, ekonomik ve hukuki yapılandırma, eğitim düzeyi gibi konular toplumsal gündemin popülist sloganlarına konu edinilmiştir. Ancak Edwards’a göre tüm bunların İslamcılık ile olan merkezi irtibatının sürdüğü, “çözüm İslam’da” gibi bağlayıcı sloganlarla teyit

209

İİBF Dergi
39/2
Aralık
December
2020

edilmiştir⁴. Bununla birlikte seküler eğitimden geçmiş olan entelektüel ve siyasi liderlerin diriliş olgusuyla gündelik yaşamda farklılaşsa da düşünsel anlamda bağını somutlaştıran mesele “laiklik” olarak görülmüştür (2005: 58). Sekülerizm özellikle 1960’lı yıllar sonrasında Müslümanların üzerindeki bir lanet olarak nitelendirilmiştir. Çünkü Müslüman toplumların refahı önündeki engellerin ve sorunların kaynağı seküler yaşamın modern kodlarını barındıran milliyetçilik ve ya sosyalizm gibi alternatif siyasi ideolojilerin başarısız olduğu kabulüne dayanmıştır. Bu ideolojiler, İslamcı düşünür ve liderlere göre İslam coğrafyasında örgütlenme ve ifade beyan etme gibi özgürlüklere; gelir dağılımındaki adalet; toplumsal sınıflar arası eşitliğe anlamlı katkılar sunamamışlardır. Dolayısıyla tek çözüm kaynağının “İslam’da” olduğu düşüncesine bağlı kalınmıştır.

1960’ların sonlarından itibaren İslami uyanışın ve da’ve faaliyetlerinin neredeyse dünya çapında bir boyuta ulaştığı düşünülmüştür. Önde gelen bir İslami örgütlenme örneği olarak Müslüman Kardeşler hareketince üretilen ve desteklenen birçok araç kullanılmıştır. Dava üyelerinin seminer faaliyetlerinde bulunmaları, özellikle gençlerin ve genç üyelerin kadrolaşması için dernekler, kültürel merkezler, dini vaaz kürsüleri, 1961’den itibaren çok uzun yıllar sürecek olan Kahire’de, Şam’da ve Cenevre’de dahi yayınlanan El-Muslimun gibi haftalık dergiler ve gazeteler, ideolojiiyi tabanda genişletmek için

⁴ Suriye’de İslami örgütlenişin önemli birçok kolu yine İhvan-ı Müslimin yani Müslüman Kardeşler örgütüne mensup olarak gelişmiştir. 1930’larda Suriye’deki Müslüman Kardeşler’in kurucusu Mısır’da El-Ezher Üniversitesi’nde eğitim gören Humuslu Mustafa es-Sibai’dir (1915-196). 1957’de Sibai, 8 Mart’ta düzenlenen bir kongrede bütün Arap ülkelerindeki İhvan-ı Müslimin teşkilatlarının katıldığı kongrede başkan olarak kabul edilmiştir. Sibai, Mısır’da geçirdiği dönemde birçok kez Hasan el-Benna ile ilişki kurmuştur. 1940’lı yıllarda Filistin topraklarının Birleşmiş Milletler tarafından bölünmesine karşı Suriye’deki İslami örgütleniş Müslüman Kardeşler çatısı altında birleştirmiştir. Sibai, sol hareketlerin İslam ülkelerinde taban bulmaya başlaması üzerine Seyyid Kutub gibi birçok düşünürün de üzerinde durduğu fakirlik, mülkiyet hakkı, sosyal adalet ve dayanışma konularıyla ilgilenmiştir. Komünizm, sosyalizm üzerine gayet insani duygunun ürünleri olduğu fikrini ileri sürerek bütün resullerin tebliğlerinde sol ideolojilerin de yeri olduğunu belirtmiştir (Görgün, 2006: 357-359).

*Evrensel Bir Nizam Anlayışından Yerel-Kültürel Siyasal Kimlik Kodlarıyla
Dava Söyleminin Kurucu, İnşa Edici ve Örgütleyici Misyonu*

broşürler bu araçların unsurları olarak tespit edilmiştir. Müslüman Kardeşler Derneği'nin beşinci kongresinde (1939) geçen ifadeler yalnızca ideoloji temelinde değil, İslami örgütleniş misyonunun ilaveten sosyal ve beşeri temelde de kök salmayı içerdiğini açıklamıştır. Hareketin kurucusu Hasan el-Benna dava hareketi olarak tanımladığı Müslüman Kardeşler'e dair şu tanımlamaları yapmıştır: Selefiye idealini kendi ideali sayar; Sünni bir eğilimdir; ruhani bir yoldur; siyasi bir oluşumdur; sportif faaliyetleri teşvik eder; bilimsel ve kültürel bir dernektir; ekonomik bir topluluktur; toplumsal bir ideolojidir (Merad, 1993: 100; Benna, 1969).

İslamcı ideolojinin örgütlenişinde gençlerin sosyolojik tabanı daha çok kırsal alandan kent yaşamına bir şekilde dahil olan, bunun sonucu değerler ve inançlar bütünlüğündeki kırılmalarla çatışmanın içerisinde kalan öğrenciler, üniversite mezunlarından oluşmuştur. "İslam'a yönelen" gençler olarak tanımlamak mümkündür. Sosyo-ekonomik durumları hemen hemen benzediği de görülmektedir. Ancak ana ortak payda büyük çoğunluğunu gençlerin oluşturduğu kitlelerin manevi bir arayış içerisinde olma durumlarıdır. İslami mecrada mücadele etmelerindeki en önemli duygusal, düşünsel temeller de yirminci yüzyılın ortalarında yaşanan toplumsal değişimlerdir. Bu tarihsel süreçler göstermektedir ki; İslami kimlik edinilmesi istekli bir motivasyona dayanmaktadır. Aileden edinilen eğitim etkili olmakla birlikte, grup içerisinde, cemaat mensubiyetinin bulunduğu topluluk içerisinde İslami kimlik etkili ve hızlı edinilmektedir. Özellikle dönem itibarıyla İslami yayınlara ulaşmanın çok kolay olmadığı düşünüldüğünde "elden ele" usulüyle bu kimliğin dimağının yaygınlaşması, bilinçlenmenin oluşması, bahsi geçtiği şekilde İslamcı örgütlenişin önemini göstermektedir. İslamcı gençlerin hızlı, aktif birer siyasal özne olmasında önde gelen İslamcı düşünürler arasında Seyyid Kutub, Ebu'l Ala Mevdudi, Hasan el-Benna, Ali Şeriatî, Muhammed İkbâl gibi isimler gelmektedir. Bu isimlerin söylev güçleri ise ayrı bir olgudur. Müthiş bir çekicilik kazandıran bu isimlerin düşünceleri, gençleri ve geniş bir kitleyi İslamcı örgütlenmelere dâhil ettiği görülmektedir.

Tabandan genişleyen İslami örgütlenişin uyanış olgusuyla beraber popülist bir eğilim göstermesi teolojik bağlantılarını azaltmamış aksine söylemsel pratiklerini beslemiştir. Tebliği ve ya "da've" (vaaz ve çağrı) faaliyetlerinin düşünsel formu modern tepkilere uyarlanarak, İslam'ın çağrısı Müslümanların çeşitli platformlarda

siyasal kimliklerini güçlendirmiştir. Özellikle 1960'lı yıllarda komünizm karşıtlığında Müslümanlar kendilerini, o dönemin sloganı olan "düz yola geri getirme" ile görevli görmüşlerdir. Da've üyeleri gece kondu mahallelerinde, fakir ve mülteci kimselerin kamplarında, belirgin sosyal çalışmalara katılmışlardır. Bu sayede İslami bağlarla güçlenen ilişkiler, sosyal ve siyasal öznelerin birlikteliğiyle uyanış bilincini taşıyan, örgütlenmeye hazır güçlü bir kitleyi de beraberinde oluşturmuştur (Edwards, 2005: 67-69). Benna'nın tarifi de dikkate alındığında İslami örgütlenişin ve dava söyleminin ulus devlet ideolojisine eklemelendiğini söylemek mümkündür, artık ulus devletin İslami referanslar ile yönetilmesi üzerinden dava söylemi; tabandan örgütlenerek iktidarı hedeflemek haline gelmiştir.

212

İİBF Dergi
39/2
Aralık
December
2020

SONUÇ

Dava söyleminin 20. Yüzyıl itibariyle uğradığı radikal kırılma davanın İslam'ın evrensel bir çağrısı olarak barındırdığı geleneksel imgelerden arınmasıyla sonuçlanmıştır. İslam dini sahih kaynaklarının mercii olarak bağlayıcılığı ferdi yaşam ile sınırlı kalmıştır. Dava bir söylem olarak eylem belirleyici bir imge haline dönüşmüştür. Kutsal bir metnin öğretileriyle başlayan bu bilişsel örüntüler 13. Yüzyıla kadar geriye uzanan tarihsel olaylarla birlikte siyasal bir mefhum olarak kendini göstermiştir. Müslüman toplumların siyasal ve toplumsal; kültürel ve ekonomik olarak yine yeniden örgütlenmesi, düşünsel ve tarihsel öteki karşısında kendilerini muhafaza edebilmesini sağlayan ve söylemi üreten bu tarihsel süreç bir takım olgular içermiştir. İslami diriliş, İslami uyanış ve İslami örgütleniş kavramlarıyla tanımlanan bu olgular dava söyleminin de saikleri olarak tanımlanmıştır. Bu analitik kavramlardan hareketle dava söyleminin kurucu, inşa edici ve örgütleyici misyonun 20. Yüzyıl ile birlikte nasıl bir kırılma yaşadığı açıklanabilmektedir.

Hilafet makamının ilgasıyla dinsel ve siyasal ontolojik saha merkezi otoritenin varlığından çıkmıştır. Son dönemde Osmanlı İmparatorluğu'nda cisimleşen hilafet makamının ilgasıyla İslam coğrafyasında yerel-kültürel, dinsel defacto sahalar belirginleşmiştir. İslami diriliş fikrinin etkisi sahih kaynakların yaşamda kati suretle bağlayıcı kılınması hususundaki yaklaşımdan ötürü modern dönemde Müslüman toplumlar arasında bir ayırım meydana getirmesi olmuştur. Dava söyleminin kurucu misyonunu canlı tutması açısından ise İslami diriliş, uyanış olgusuyla birlikte ortaya çıkan

*Evensel Bir Nizam Anlayışından Yerel-Kültürel Siyasal Kimlik Kodlarıyla
Dava Söyleminin Kurucu, İnşa Edici ve Örgütleyici Misyonu*

eğilimlere de sirayet etmiştir. İslami akidelerin birer öğreti olarak sürdürülmesi İslami dirilişin dava söyleminin kurucu misyonu açısından oldukça önemli görülmüştür. İslami uyanış olgusu ise İslami örgütlenişi de belirleyen bir olgudur. Dava söyleminin durumsal ve çok alanları temsilini üretebilmesi bu olguların etkisinde gerçekleşmiştir. Söylemin durumsal ve çok alanlı temsilleri farklı siyasal kimliklere ve kültürlere göre üretilmiştir.

KAYNAKÇA

Atliođlu, Yasin (2013). "Suriye'nin Siyasal İslamcıları: Müslüman Kardeşler". 21. Yüzyıl Türkiye Enstitüsü Dergisi. 7, 10-18.

Benna, Hasan (1969). *Müslüman Kardeşler Teşkilatı*, çev. Akif Nuri Karciođlu, İstanbul: Dava Yayınları.

Büyükkara, Mehmet Ali (2017). *Çağdaş İslami Akımlar*. İstanbul: İslam Medeniyeti Araştırmaları Klasik Yayınları.

214 Ceran, İsmail (2013). "Fudayl Versilani", TDV İslam Ansiklopedisi, 43, İstanbul: TDV İslam Araştırmaları Merkezi, ss. 61-62.

İİBF Dergi
39/2
Aralık
December
2020

Chaudhary, Mohammad Akram; Berdine, Michael (1995). "İslami Diriliş ve Batılı Tepki". İslami Sosyal Bilimler Dergisi, 3(1), 129-142.

Çağrııcı, Mustafa (1994). "Da'vet", TDV İslam Ansiklopedisi, 9, İstanbul: TDV İslam Araştırmaları Merkezi, ss. 16-19.

Dallal, Ahmad (2012), "İslami İhya Düşüncesinin Kaynakları ve Hedefleri: 1750-1850", *Batı Gözüyle Tecdit İslam Dünyasında Tecdit Hareketleri 1700-1850*, ed. Nail Okuyucu, İstanbul: Klasik Yayınları, ss. 89-124.

Dekmejiyan, Richard Hrair (1980). "The Anatomy of Islamic Revival: Legitimacy Crisis, Ethnic Conflict and The Search For Islamic Alternatives". Middle East Journal, 34(1), ss. 1-12.

Dökmeciyan, Richard Hrair (2003). *Arap Dünyasında Köktencilik Devrimci İslam*. İstanbul: İlke Yayıncılık

Edwards, Beverley Milton (2005). *Islamic Fundamentalism since 1945*. London: Routledge.

Görgün, Hilal (2006). "Mustafa es-Sibai", TDV İslam Ansiklopedisi, 31, İstanbul: TDV İslam Araştırmaları Merkezi, ss. 357-359).

Hoca, Kemal (1990). *Günümüz Din ve Fikir Hareketleri Ansiklopedisi*. İstanbul: Risale Yayınları.

*Evensel Bir Nizam Anlayışından Yerel-Kültürel Siyasal Kimlik Kodlarıyla
Dava Söyleminin Kurucu, İnşa Edici ve Örgütleyici Misyonu*

İbrahim, Tevfik; el-Hudeydi, Emami Mesud (1994). "Batılı Araştırmalarda İslami Uyanış Olgusu: Tahlili ve Tenkitçi Bir Yaklaşım". *Journal of Islamic Reserch*, çev. Sönmez Kutlu, 7(3-4), ss. 261-290.

Köksal, Asım Cüneyd; Dönmez, İbrahim Kafi (2012). "Usul-i Fıkıh", TDV İslam Ansiklopedisi, 42, İstanbul: TDV İslam Araştırmaları Merkezi, ss. 201-210.

Merad, Ali (1993). *Çağdaş İslam*, çev. Cüneyt Akalın, İstanbul: İletişim Yayınları.

Mevdudi, Ebu'l Ala; Kutub, Seyyid (1990). *Cihad*, çev. Yüksel Durgun, İstanbul: Dünya Yayıncılık.

Mevdudi, Ebu'l (2017). *Gelin Müslüman Olalım*, çev. Sadık Durmuşoğlu, İstanbul: Düşün Yayıncılık.

Önkal, Ahmet (2010). *Rasulullah'ın İslam'a Davet Metodu*. İstanbul: Kardelen Yayınları.

Rejwan, Nissim (2000). *The Many Faces of Islam Perspectives on a Resurgent Civilization*. Orlando: University Press of Florida.

Türkmen, Hamza (1991). "İslami Uyanıştan İslami Harekete". *Dünya ve İslam Dergisi*, 5, 141-145.

Yılmaz, Hüseyin (1996). "Kur'an'ın Işığında İslam'a Davet". *C.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1, 333-346.

215

İİBF Dergi
39/2
Aralık
December
2020

SUMMARY

El-Dave in the context of discourse is traditional phenomenon that establishes political and social practical relations of a Muslim, determines her individual and social behavior and intellectual actions. In this perspective, the el-dave represent a state of consciousness among Muslims. There are main motives (impulse) that make this phenomenon visible in the state of consciousness. In other words, these motives are defined as a historical fact that is based on the multidimensional experiences of Muslim societies. But a radical breakage occurred in the 20th century. Due to the radical breakage of the el-dave discourse, the el-dave discourse had been cleaned of the traditional meanings that contain as a universal call of Islam.

216

İİBF Dergi
39/2
Aralık
December
2020

In the context of this historical breakage of the discourse of el-dave since the 20th century, motives are defined at the three main notions that the concept of "Islamic resurrection", "Islamic awakening" and "Islamic organization". Because the concepts of "Islamic resurrection", "Islamic awakening" and "Islamic organization" allow to explain the successive periods of social and political movements.

With the abolition of the sovereignty of caliphate, the religious and political ontological field has separated from the existence of the central authority. As a result that in the Islamic geography, local-cultural, religious defacto areas have become clear. In this context the effect of the idea of Islamic resurrection has created a distinction between Muslim societies in the modern period because it is sensitivity to the validity of the Quran and hadith sources. On the other hand, the phenomenon of Islamic awakening is a phenomenon that also determines the Islamic organization. The fact that the el-dave discourse can produce situational and multi-regional representations has realized under the influence of these facts. Situational and multi-regional representations of discourse have been produced according to different political identities and cultures.